

TERMINÀLIA parla amb...

Eliseu Vilaclara i Ribas, del Servei Meteorològic de Catalunya

Eliseu Vilaclara i Ribas (Barcelona, 1960)

Tècnic en meteorologia aplicada del Servei Meteorològic de Catalunya, on també ha ocupat el càrrec de cap de l'Àrea de Predicció (1996-2011). Anteriorment va ser tècnic en contaminació atmosfèrica del

Departament de Medi Ambient de la Generalitat de Catalunya (1992-1996) i conductor d'informació meteorològica a TV3 (1985-1988) i del circuit català de TVE (1989-1992).

La meteorologia és vista com un sector professional ben implicat en la normalització de la llengua catalana, fonamentalment per les difusions de predicció a la televisió. Des de dins, es veu de la mateixa manera? És un sector amb una terminologia estabilitzada? O hi ha necessitats terminològiques per anar responnent a les necessitats denominatives noves o canviants?

Des de dins d'un àmbit especialitzat les coses mai no es poden veure estabilitzades. Si arreu del món el llenguatge meteorològic és viu, evoluciona i canvia, imagineu com ha de ser al nostre país, on la normalització lingüística no és només una llei del 1983, sinó un repte al qual ens hem d'enfrontar cada dia. Cal tenir també molt en compte l'afició (gairebé la passió) per la meteorologia que es viu a Catalunya. Aquesta afició posa molta pressió a la terminologia meteorològica, i aporta contínuament noves propostes,

inconscientment o conscientment, que enriqueixen o contaminen, segons com es miri, el llenguatge que intentem preservar.

L'Assaig d'un vocabulari meteorològic català d'Eduard Fontserè (Institut d'Estudis Catalans, 1947) i el Diccionari de meteorologia de Joan Jorge i Josep Ribera (Universitat Politècnica de Catalunya, 1992) són les obres terminogràfiques de referència de la matèria en llengua catalana. Les usen els professionals? N'usen d'altres? La meteorologia actual necessitaria actualitzar aquests recursos? Per continguts? Per accessibilitat?

L'Assaig de Fontserè ha estat, de sempre, el nostre referent en la terminologia meteorològica en català. És cert, però, que ha quedat una mica obsolet en algunes coses. El Diccionari de la UPC representa un bon complement, ja que està més al dia. Malgrat això, a mi, personalment,

m'agradaria recuperar alguns termes de l'Assaig de Fontserè que s'estan perdent. Per exemple, un que a mi em preocupa especialment és la seva diferenciació entre *gelada*, en el sentit del dipòsit de cristalls de gel sobre el sòl després d'una nit freda i serena (en castellà, *escarcha*), i *gebrada*, que segons ell necessita la presència de boira i és una barreja de cristalls de gel i de gotetes procedents de la boira que es congelen sobre els objectes (en castellà, *cencellada*). Avui en dia tothom parla de *gebre* quan el terra és blanc (hi hagi hagut boira o no) i molta gent usa *gelada* com a sinònim de *glaçada* (baixar la temperatura per sota dels zero graus). La veritat és que això ja està bastant perdut perquè fins i tot el diccionari de la UPC no inclou el significat que li donava Fontserè a la *gelada*.

La terminologia meteorològica inclou des de denominacions populars de fenòmens climàtics fins a denominacions científiques i tecno-

L'existència de nombroses variants per descriure certs fenòmens meteorològics, diferents en funció del lloc i del col·lectiu, suposa una riquesa que cal conservar

lògiques molt especialitzades. Hi ha moltes diferències terminològiques segons els temes o segons les aplicacions dins de la meteorologia?

És impossible normalitzar tota la terminologia popular meteorològica, i tampoc no s'ha de fer. Que no estigui normalitzada no vol dir que no estigui bé usar-la; senzillament vol dir que no és la que s'usa en la terminologia científica ni en els butlletins oficials. Quan nosaltres participem en la normalització científica d'algun terme no pretenem, ni molt menys, desautoritzar l'ús d'altres termes per referir-s'hi. L'existència de nombroses variants per descriure certs fenòmens meteorològics, diferents en funció del lloc i del col·lectiu, suposa una riquesa que cal conservar.

Tenint en compte que la predicció del temps es difon a tot el domini lingüístic català i que la meteorologia és un àmbit amb molta terminologia popular i riquesa lèxica, com es tracten les variants dialectals quan s'ha de fer difusió d'un determinat fenomen que rep noms populars diferents segons el territori? Es té en compte la variació dialectal? Es promou?

Com a Servei Meteorològic de Catalunya usem la terminologia normalitzada en el nostre *Manual d'estil*, en el *Manual per als observadors del Servei Meteorològic de Catalunya*, en els diccionaris especialitzats del TERMCAT, en el diccionari normatiu de l'Institut d'Estudis Catalans i, en el cas de termes que no existeixin a les fonts citades, en l'Assaig d'un vocabulari

Font: Arxiu personal d'Eliseu Vilaclara i Ribas

meteorològic català de Fontserè. Respectem la variació dialectal, però no la promovem des dels nostres butlletins escrits, ni des de les nostres publicacions, ja que tractem la informació meteorològica de forma molt concisa i amb l'objectiu que tothom la interpreti de la mateixa manera.

Quins són els orígens de la terminologia meteorològica científica catalana? Els treballs de Fontserè a l'inici del segle xx? Hi ha gaires treballs escrits en català d'aquell moment, a banda del vocabulari? Les emissions radiofòniques de Ràdio Barcelona aportaven una terminologia específica?

Eduard Fontserè és el primer que introdueix una terminologia meteorològica catalana després de l'entrada en vigor de l'ordenació normativa de Pompeu Fabra el 1917. Com que la nova normativa coincideix força en el temps amb l'aparició del Servei

Meteorològic de Catalunya el 1921 i, a més, aquest estava sota la dependència científica de l'Institut d'Estudis Catalans, és lògic que al voltant d'aquestes dates es refaci o es normalitzi bona part del vocabulari meteorològic utilitzat fins aleshores. Un dels treballs més importants del moment escrit en català va ser l'*Atlas internacional dels núvols i dels estats del cel*, fet a petició del Comitè Meteorològic Internacional el 1930.

Pel que fa a les emissions de ràdio, Ràdio Barcelona va popularitzar la meteorologia i el seu llenguatge. En les seves prediccions, a més, hi havia apartats a mida per a pagesos i per a pescadors, ja que n'eren els usuaris principals (no com ara, que la major part de les prediccions s'utilitzen per organitzar el nostre temps de lleure).

Hi ha altres autors, a banda de Fontserè, que siguin reconeguts com els

fundadors o els innovadors de la meteorologia catalana?

Durant els segles XVIII i XIX la poca meteorologia que es feia estava en mans de metges i òptics, que eren els professionals amb més formació científica d'aquell moment, i només consistia, en general, en la presa de dades meteorològiques. En aquest sentit va destacar el doctor Salvà i Campillo, qui va començar el 1780 la sèrie climàtica de Barcelona. Gràcies a ell s'ha convertit en una de les més llargues i completes del món.

Respectem la variació
dialectal, però no la
promovem des dels nostres
butlletins escrits, ni des de
les nostres publicacions

Ja en una època més recent, no podem oblidar la figura de Rafael Patxot, meteoròleg, astrònom i mecenes de la cultura catalana, que després d'estudiar a Anglaterra va tornar a Catalunya i va fundar l'Observatori Català de Sant Feliu de Guíxols el 1896. Aquest observatori era astronòmic i meteorològic. Patxot va escriure més tard, mà a mà amb Fontserè, l'*Atlas internacional dels núvols*. I com que no podem obviar que, a banda de la teoria, cal dur les idees a la pràctica, és important recordar la figura del doctor Jardí, constructor del pluviògraf d'intensitats (1921) que avui en dia encara funciona a l'Observatori Fabra de Barcelona.

Pel que fa a la recerca puntera, hi ha producció en llengua catalana (tesis, revistes, informes)? O es realitza exclusivament en anglès?

Penso que la recerca és una de les activitats que promou més la cerca de termes idonis en català ja que, si bé l'anglès és la llengua vehicular de la gran majoria de revistes, les tesis

Font: Roger Venerell, Barcelona, 8 de març de 2010

de Catalunya s'acostumen a escriure en català o, avui en dia, parcialment en anglès. Això, i les referències a altres treballs que figuren a les tesis, acaba obligant a buscar quina és la millor traducció dels termes anglesos i, finalment, enriqueix la nostra llengua. Un exemple clar d'aquest efecte és el terme *medicane* (de *Mediterranean hurricane*), usat per identificar els petits huracans mediterranis, que ha posat sobre la taula la necessitat de cercar un terme genuïnament català per referir-nos a aquests fenòmens.

La meteorologia és un dels àmbits en què la traducció automàtica s'ha implantat des de fa temps. En quines situacions de treball se solen usar aquests sistemes? Són satisfactòries les traduccions que en resulten?

Sincerament la meua opinió personal en aquest aspecte és negati-

va. Només conec l'experiència d'un èxit relatiu en prediccions molt simples fetes a base d'un nombre limitat de frases que poden traduir-se amb una certa facilitat. La proliferació de prediccions automàtiques a Internet ha obligat a fer aquesta mena de traduccions, però no passen de ser informacions telegràfiques de la mateixa poca qualitat que les prediccions en si. És aquella mena de producte que té èxit si el símbol és bonic i té molts colors (i si es belluga ja és la...) i del qual ningú no coneix ni qüestiona el rigor. Quan vàrem intentar traduir de forma automàtica les prediccions meteorològiques al web del Servei de Meteorologia de Catalunya vàrem arribar a la conclusió que la feina de repàs de les traduccions excedia la necessària per redactar-les de nou des de zero. I això tant en castellà com en anglès. Evidentment la traducció automàtica ha millorat

Font: fotografia publicada a la revista Presència, juny de 1988

Eliseu Vilaclara amb Antoni Castejon, l'any 1987

molt amb el temps, però com a anècdota recordo un dels primers intents de traducció de la predicció del vent al «cabeza de Cruces»!

Els conceptes nous de la meteorologia o de l'activitat meteorològica arriben amb denominacions angleses? Es treballa en equip per consensuar les denominacions catalanes dels termes nous?

És cert que molts termes nous ens arriben de l'anglès, però no és menys cert que el català és un idioma molt ric en terminologia meteorològica, i sovint hi ha més feina a redefinir, polir i actualitzar definicions de termes existents o a reintroduir termes que s'han anat perdent, que no pas a introduir-ne de nous. Però sigui quin sigui el cas, qualsevol treball de normalització lingüística s'ha de fer en equip. Quan el TERMCAT, per exemple, ens proposa buscar la millor forma per referir-nos a un fenomen que no té un terme normalitzat en català, o millorar una definició que no està prou clara, el primer que fem és posar-nos en contacte amb tots els especialistes que poden aportar llum al problema, tant des de dins del Servei Meteorològic de Catalunya com des de fora. Intentem tenir en comp-

te l'opinió del món de la universitat, d'altres serveis meteorològics, dels observadors que tenim distribuïts arreu del territori i poden aportar el punt de vista de l'afecionat o de la gent del camp, etcètera.

Pel que fa a les emissions de ràdio, Ràdio Barcelona va popularitzar la meteorologia i el seu llenguatge

Fa poc temps hem sabut que investigadors catalans proposaven un nou terme en anglès, concretament proposaven anomenar *flash heats* els episodis de pujada sobtada de la temperatura ambient d'una durada compresa entre dues hores i dos dies. La notícia deia que ara els investigadors proposaran la nova definició a l'Organització Meteorològica Mundial (OMM) a través del Servei Meteorològic de Catalunya i l'Agència Estatal de Meteorologia. Com funciona aquesta activitat de proposta de nous termes (concepte i denominació) a l'organisme regu-

lador internacional? Hi ha gaires propostes?

Sincerament no tenia constància d'aquesta iniciativa. La veritat és que de vegades volem donar nom a tot, i potser no cal. Personalment penso que és important donar noms diferents a tot allò que tingui un origen diferent, però no cal fer-ho quan l'única diferència és la durada o la intensitat del fenomen.

En aquest sentit, les pujades locals, sobtades i curtes de temperatura originades pel que es coneix com a esclafit càlid (*heat burst* en anglès), o descens d'una massa d'aire que s'escalfa per compressió, són un fenomen diferent, per exemple, de les pujades de temperatura de més llarga durada per efecte föhn o per inhibició de la marinada, que es produeixen de tant en tant a la costa catalana, i molt més a la valenciana. Donar un nom diferent a una pujada de la temperatura només perquè duri més de dues hores però menys de dos dies no crec que sigui necessari. L'important és identificar el fenomen i saber preveure'l, però no cal que tingui un nom específic si l'origen és conegut i es pot descriure usant altres termes ja existents. Des del Servei Meteorològic de Cata-

Sovint hi ha més feina a redefinir, polir i actualitzar definicions de termes existents o a reintroduir termes que s'han anat perdent, que no pas a introduir-ne de nous

lunya no acostumem a promoure termes nous i ens conformem a buscar la millor manera de referir-nos als fenòmens amb els termes ja existents en català.

Heu estat durant anys «home del temps». Hem llegit que, per al castellà, Mariano Medina tenia registrat el nom *hombre del tiempo*. Com els agrada ser anomenats, als professionals del sector? Hi ha una denominació normalitzada?

Recordo que en el contracte que em va fer TV3 el 1985 hi posava «conductor d'informació meteorològica». La gent que apareixia en els telenotícies s'anomenaven conductors. A mi no m'agradava aquest terme i, lògicament, tothom acabava parlant de *homes del temps*. Crec que és una denominació entranyable i no em desagrada, tot i que amb

l'aparició de les primeres dones a la televisió fent informació meteorològica, l'adaptació del terme a *dona del temps* no va triomfar gaire.

Voleu afegir alguna cosa més que no us hàgim preguntat?

Parlant de normalització i de terminologia, m'agradaria recordar aquí l'Antoni Castejon, el nom del qual s'associa encara amb termes meteorològics catalans recuperats gràcies a ell, com ara la *maregassa* o la *calamarsa*, noms que a ciutat s'havien deixat d'utilitzar i que ell va reintroduir, primer des del circuit català de Televisió Espanyola i després des de TV3. Vaig tenir el privilegi de treballar amb ell des de 1985 fins que ens va deixar, el 1988, i la seva contribució a la normalització de la terminologia meteorològica catalana va ser intensa tot i que, malauradament, massa breu. També recordo la primera vegada que va ensenyar una animació d'imatges del satèl·lit Meteosat per TV3 (primera vegada també a tot l'Estat espanyol), crec que el 1986, i les discussions que vam tenir amb els pobres assessors lingüístics que pretenien que pronunciéssim les dues es de Meteosat com a vocals neutres!

I anant una mica més enllà de la meteorologia, recordo els adhesius que jo duia a la meva carpeta d'ane-

La contribució d'Antoni Castejon a la normalització de la terminologia meteorològica catalana va ser intensa tot i que, malauradament, massa breu

lles cap allà a l'any 1977, un dels quals deia: «Català, idioma científic». Per causa d'aquests adhesius un grup d'impressants de Fuerza Nueva em van pegar al mig de les Rambles. Ha plogut molt des d'aleshores, tot i que no fa pas tants anys que un president del govern del país veí va dir que no es podia ensenyar física nuclear en català. Ara crec que ja no ho diu ningú.

Ha costat molt, però la normalització de la nostra llengua ha anat escolant-se per les esclatxes d'un bloc que, obsolet, anava esberlant-se sota el pes de la persistència i la tenacitat d'un poble. I ara, per sorpresa meua, em descobreixo pronunciant correctament, sense voler, el nom del vell amic Meteosat.

CONSELL DE REDACCIÓ